

Jan Turpijn
Nieuwpoort

© Volkskunde Vlaanderen

Rond de Rokken van de Reus

Een dynamische update van de reuzencultuur in Vlaanderen

Liesbet Depauw, Laure Messiaen en Emmie Segers¹

Inleiding

Vanaf de vijftiende eeuw doken in heel Europa gigantische poppen in het straatbeeld op, die tijdens stoeten en processies werden gedragen of voortgetrokken. Deze reuzen waren aanvankelijk geïnspireerd op figuren uit de Bijbel, maar gaandeweg verloren ze hun religieuze betekenis en kregen ze te kampen met tegenstand van kerk en staat. In een aantal regio's bleef de reuzencultuur echter overeind en begon ze vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw aan een voorzichtige heropleving. Na de Tweede Wereldoorlog steeg de populariteit van de reuzen spectaculair. Meer nog: in Spanje, Noord-Frankrijk, België bloeide de reuzencultuur meer dan ooit. In Vlaanderen telde volkskundige Renaat Van der Linden in 1986 meer dan 1700 reuzen op 322 verschillende locaties.² De jaren tachtig waren meteen ook de hoogdagen van het internationaal volkskundig onderzoek naar het fenomeen. Ondanks het opmerkelijk hoge aantal reuzen in Vlaanderen nam de belangstelling bij volkskundigen vanaf de tweede helft van de jaren negentig weer af en versnipperde de informatie. In tegenstelling tot in Wallonië en Noord-Frankrijk is vandaag dan ook moeilijk in te schatten hoeveel reuzen er nog in Vlaanderen 'leven' en voor hoeveel mensen ze vandaag iets betekenen. Met het initiatief Rond de Rokken van de Reus neemt Volkskunde Vlaanderen die onderzoekstraditie weer op. Toch lijkt het weinig opportuun om het onderzoek van de jaren tachtig zonder meer over te doen. Sinds de jaren zeventig kwam er steeds meer kritiek op de klassieke volkskundige aanpak.³ In 2006 trad België bovendien toe tot Unesco's *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage* (2003). De inhoud van de conventie werd vertaald naar de beleidscontext van Vlaanderen, wat in december 2010 resulteerde in 'Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen – Visienota' van Vlaams minister van cultuur Joke Schauvliege.⁴ De focus van de visienota ligt niet zozeer op het verkrijgen van een volledige en objectieve inventaris van het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen. Minister Schauvliege wil vooral groepen en gemeenschappen stimuleren om die fenomenen, gebruiken, gewoontes en kennis die zij koesteren en willen doorgeven, te herkennen en te benoemen als immaterieel cultureel erfgoed. Op die manier wordt het documenteren van immaterieel cultureel erfgoed ingeschreven in een discours van 'safeguarden', wat in het Nederlands vertaald wordt als 'borgen'. De etnologie kan daar een belangrijke bijdrage toe leveren vanuit haar expertise om 'ontwikkeling' in kaart te brengen en te plaatsen binnen een historisch, geografisch en sociaal kader. Toch is het belangrijk dat de resultaten uit onderzoek naar een immaterieel cultureel erfgoedelement, zoals de reuzencultuur, tot stand komen met en steeds teruggekoppeld worden naar de lokale gemeenschap die het erfgoedelement koestert.

In augustus 2011 lanceerde Volkskunde Vlaanderen het initiatief Rond de Rokken van de Reus om aspecten van de reuzencultuur (gaande van de geschiedenis, de methodieken voor het doorgeven, de wijze van toepassing, de aanpassing aan nieuwe ontwikkelingen in de omgeving en de betekenisgeving aan het

1 Laure Messiaen is coördinator van en Emmie Segers en Liesbet Depauw zijn stafmedewerkers bij Volkskunde Vlaanderen, een organisatie met focus op immaterieel cultureel erfgoed en de cultuur van alledag.

element) in de kijker te zetten. De beleving van de mensen die de reuzen tot leven wekken en levend houden, staat daarbij centraal. Het initiatief is dan ook geen onderzoek in de academische zin van het woord, maar vooral een manier om mensen te informeren, sensibiliseren en mobiliseren en zo het draagvlak voor de reuzencultuur te vergroten. Eén van de eerste stappen in het proces is het identificeren van de nog bestaande reuzen, om zo een zicht te krijgen op de groepen, verenigingen en individuen die zich inzetten om deze tradities door te geven aan volgende generaties. In wat volgt lichten we dit reuzenregister toe en schetsen we na een korte historiek van de reuzencultuur hoe de erfenis van Van der Linden iets kan betekenen in de hedendaagse opvatting over omgaan met immaterieel cultureel erfgoed.

De naorlogse heropleving van de reuzencultuur

In Europa heeft de reuzencultuur een opmerkelijk parcours afgelegd en hebben reuzenverenigingen bijna letterlijk moeten vechten om te mogen uitgaan met hun reus.⁵ Zo kante de katholieke kerk zich na het Concilie van Trente (1545-1563) openlijk tegen het gebruik. Nochtans zijn de eerste reuzen ontstaan in het kader van de heilige processies uit de veertiende eeuw. In 1398 liep bijvoorbeeld in een Antwerpse ommegang een Sint-Kristoffelreus mee. Uit gravures en stadsrekeningen uit die tijd blijkt dat ook Goliath en de draak Sint-Joris frequent werden opgevoerd tijdens katholieke evenementen.⁶ Naarmate de poppen minder geïnspireerd waren op Bijbelse figuren en steeds vaker werden ingezet als spektakel voor het volk, verloor de kerk haar grip op deze 'heidense figuren', met verbodsbepalingen tot gevolg. Niet alleen de kerk vormde een bedreiging voor de reuzen in Europa, ook het Franse bewind (eind achttiende - begin negentiende eeuw) bleek een dieptepunt voor de reuzencultuur. Heel wat poppen werden vernietigd, publiekelijk verbrand of beschimpt. Deze turbulente geschiedenis maakt het des te opmerkelijker dat de reuzencultuur overal in Vlaanderen bleef bestaan en dat er telkens mensen zijn geweest die het de moeite vonden weerstand te bieden tegen de bedreigingen van buitenaf. In vele andere regio's van Europa was dat niet het geval, waardoor de reuzencultuur daar bijzonder versnipperd is. Helemaal verdwenen is ze echter niet: in een klein aantal dorpen en steden in landen als Andorra, Oostenrijk, Bulgarije, Kroatië, Tsjechië, Duitsland, Groot-Brittannië, Griekenland, Nederland, Hongarije en IJsland wordt de traditie in leven gehouden.⁷

Jan Turpijn van Nieuwpoort deed zijn eerste uitstap in 1926 maar overleefde de oorlog niet. Hij herrees in 1963. Onder zijn rokken bevinden zich vandaag twintig tot tweeëntwintig dragers. © Volkskunde Vlaanderen

- 2 Hoewel Van der Linden zelf beweert dat zijn inventaris 1766 reuzen bevat, blijkt na digitalisering van de database het exacte aantal reuzen moeilijk te bepalen. De reuzen van voor het jaar 1900 worden vaak aangeduid als 'groepen' of 'reuzen en reuzinnen' zonder een exact aantal te vernoemen. Daarom hebben we ervoor gekozen om enkel de individuele reuzen waarvan het geboortjaar bekend is in onze berekening mee te nemen. Dat zijn er 1629. De 182 reuzen waarvan het geboortjaar niet is geweten worden even buiten beschouwing gelaten. Voor de papieren inventaris zie R. Van der Linden, *Reuzen in Vlaanderen. Volksleven van vijf eeuwen* (Aartselaar 1986) 240-292.
- 3 M. Jacobs, 'Geflankeerde middelen. Inventarissen maken van immaterieel cultureel erfgoed, waarborgen en de Unesco-conventie van 2003', *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 4:1 (2011) 55-70.
- 4 J. Schaulvliege, 'Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota', *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed* 3 (2010) 4-29.
- 5 In wat volgt wordt het begrip 'vereniging' in de brede zin van het woord gebruikt en verwijst het naar de groep of individuen achter een reus, gaande van een reuzengilde, carnavalsverenigingen et cetera tot vriendenkringen of een familie.
- 6 Sint-Kristoffel is in het christendom nog steeds een geliefde reus, net als de bijbelse held Samson en de reus Goliath die verlagen werd door de jonge herder David. Zie R. Meurant, *Géants processionnels et de cortège en Europe, en Belgique, en Wallonie* (Brussel 1979), 148.
- 7 Voor een overzicht van de reuzentraditie in de wereld, zie de website van de *International Circle of Friends of Giant Puppets*. www.ciag.org (18 augustus 2011).

Hoewel er een paar anekdotes bekend zijn over 'dappere reuzen' die tijdens het Franse bewind naar buiten kwamen, was het toch wachten tot de tweede helft van de negentiende eeuw vooraleer de reuzencultuur weer opflakkerde. Zo lokaliseerde Van der Linden 54 reuzen die tussen 1850 en 1900 in het leven werden geroepen. De meeste van die reuzen bestaan vandaag niet meer, al zijn er een aantal die bij gelegenheid wel nog steeds naar buiten komen, zoals bijvoorbeeld de bierreuzen Cambrinus en Cambrina uit Zottegem (*1891). Vooral grote publieksevenementen in de twintigste eeuw brachten een heropleving van het aantal reuzen en reuzenverenigingen met zich mee.⁸ De honderdste verjaardag van het land deed het reuzenaantal aanzienlijk stijgen, onder meer door de reconstructie van de Ommegang van de Zavel uit 1549, die georganiseerd werd ter ere van Keizer Karel. In dat jaar kwam de keizer naar Brussel om er zijn zoon, de latere Filips II, voor te stellen. In 1930 werd deze ommeegang met zijn reuzen en draken voor het eerst gereconstrueerd en tot op de dag van vandaag wordt hij nog jaarlijks in juli georganiseerd. Elke editie brengt meer dan 1400 figuranten en duizenden bezoekers op de been. Niet alleen in Brussel, maar in het hele land gingen parades uit om 100 jaar België te vieren. Veel gemeenten of wijken beslisten om voor die optochten reuzen te vervaardigen die de identiteit van de gemeenschap op een of andere manier moesten weerspiegelen. In de Gentse wijk Meulestede bijvoorbeeld trok in september 1930 een feeststoet met drie nieuwe reuzen uit, speciaal voor de gelegenheid gemaakt: Fliepe den agent, Wanne de achterwaarsterigge (vroedvrouw) en hun zoon Bleuspoepe, genoemd naar zijn blozende wangetjes.⁹ Het Eeuwfeestcomité van Wervik hield in 1930 de reuzen Manten en Kalle boven de doopvont, Jan en Babs van Tilloenk maakten hun entree in de Tildonkse Eeuwfeeststoet, terwijl Sint-Niklaas voor de eeuwfeesten met de nieuwe reuzen Sinterklaas en Zwarte Piet naar buiten kwam. Uitzonderlijk werd ook besloten om figuren uit de nationale geschiedenis te vereeuwigen. Zo maakte Hove twee reuzen van het koningspaar Astrid en Leopold III, die vandaag helaas vermist zijn.¹⁰ Volgens de inventaris van Van der Linden werden er in 1930 28 nieuwe reuzen gemaakt. Die vernieuwde interesse werkte in de jaren die volgden merkbaar door: tijdens de jaren dertig kwamen nog 62 reuzen voor de eerste keer op straat.

Vooraf grote publieksevenementen in de twintigste eeuw brachten een heropleving van het aantal reuzen en reuzenverenigingen met zich mee.

De reuzencultuur mag dan al een opstootje gekend hebben rond de jaren dertig, na de Tweede Wereldoorlog is de heropleving ronduit spectaculair te noemen. Van de 1629 reuzen in Van der Lindens inventaris dateren er maar liefst 1114 uit de naoorlogse periode, een cijfer dat niet louter door de beschikbaarheid van recent archiefmateriaal verklaard kan worden.¹¹ Tot heel wat jaren na 1944 werd overal feest gevierd om de bevrijding te herdenken. Die feestcultuur bracht een ware 'reuzeninvasie' met zich mee, net als de groei en bloei van de wijkdekenijen.¹² Tussen 1947 en 1950 riep de Gentse Koninklijke Unie van de Middenstand tien nieuwe reuzen in het leven die refereerden aan de legendarische stichters van de stad. In 1947 kregen de twee reuzen uit Sint-Niklaas het

8 M.A. Duwaerts, 'La renaissance des géants à Bruxelles et en Brabant', in: *Les géants processionnels en Europe. Colloque du 20 au 22 Août 1981* (Brussel 1983) 365-380: 367.

9 M. Daem, 'Kroniek van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen. Deel 1', *Oost-Vlaamse Zanten*, 75-4 (2000a) 418-443: 425.

10 De Heemkundige Kring De Markgraaf heeft wel nog een foto van de vermiste reuzen, die te zien is op de fiche van de Hovese reus Peer De Garde op <http://www.feestelijk-vlaanderen.be/detailreus.php?id=283>.

11 Omdat reuzen doorgaans ingeschreven worden in het bevolkingsregister en sporen nalaten in gemeentelijke archieven – twee pistes die Renaat Van der Linden minutieus heeft bewandeld –, kunnen we ervan uitgaan dat de opmerkelijke stijging van het aantal reuzen na de Tweede Wereldoorlog in de inventaris een reflectie is van een werkelijke stijging.

12 Daem, 'Kroniek Deel 1', 427.

gezelschap van Melchior, Balthazar en Kaspar en een jaar later zag het Hasselts reuzenpaar Piersus van Mei vanne Kreikel en Bèrb Van Trèke Bas het levenslicht. Deze laatsten werden gemaakt ter ere van een gouden huwelijksjubileum in de wijk maar zijn wel gebaseerd op twee figuren uit 'De Heikleuters' van Alfons Jeurissen. In dat boek wordt het verhaal verteld van Pier-sus en Berb, twee arme Kempische boeren die leefden rond 1850. Uit de inventaris van Renaat van der Linden blijkt dat tussen 1946 en 1960 meer dan 500 nieuwe reuzen zijn ontstaan. Ook de cijfers van Marcel Daem over de stad Gent bevestigen de exponentiële toename van het reuzenbestand in deze periode. Gent telde tussen 1900 en 1996 65 reuzen, waarvan er 54 dateren van na de Tweede Wereldoorlog.¹³ Ook Expo 58 bleek een positief effect te hebben op de populariteit van de reuzen. In 1958 waren er 112 te gast op de Heizel en in de nasleep daarvan ontstonden heel wat nieuwe reuzen en reuzenverenigingen.¹⁴ Eén van de 112 reuzen die defileerden voor Koning Boudewijn en Koningin Fabiola was de Vaantjesboer uit Halle, die nog maar net door de plaatselijke VVV was gemaakt.

Bijna twintig jaar later werd de Heizel opnieuw ingenomen door giganten – ditmaal tweehonderd – ter gelegenheid van de vijftiendste verjaardag van het koningschap van Boudewijn. Vijftiend van hen werden speciaal voor de gelegenheid gecreëerd, zoals bijvoorbeeld Tijl en Nele uit Wenduine.¹⁵

De jaren zestig brachten 152 nieuwe reuzen voort volgens Van der Lindens inventaris en tijdens de jaren zeventig steeg dat aantal aanzienlijk tot bijna 300. De heropleving van de reuzencultuur was niet alleen te wijten aan het zilveren jubileum van Boudewijn in 1976, maar ook aan de viering rond 150 jaar België en het fusioneren van gemeenten in dit decennium.¹⁶ Veel oude gemeenten en deelgemeenten wensten via nieuwe reuzen hun eigen identiteit te benadrukken en de rivaliteit in het kader van de fusie werd vaak symbolisch uitgevochten door de reuzen. Zo adopteerde de cultuurhistorische vereniging uit Erps-Kwerps in 1973 bijvoorbeeld reus Don Crabouille uit Kortenberg, die op het punt stond te worden vernietigd. De vereniging gaf de reus een snor en doopte hem om tot Pie Blok. De reus luisterde probleemloos tal van festiviteiten op en werd bijzonder populair. Toen bekend werd dat Kortenberg met Erps-Kwerps zou fusioneren, werd die populariteit problematisch. De inwoners van Kortenberg aanvaardden moeilijk dat hun voormalige reus zoveel bijval oogstte in wat zij als een ondergeschikte deelgemeente zagen. De reus werd tot driemaal toe ontvoerd en opnieuw teruggehaald, tot de rivaliteit in 1976 werd beslecht door Pie Blok tot de eerste fusieburgemeester van het land te benoemen.¹⁷ In 1977 verscheen in Houthalen de reus Laakse als signaal tegen de fusie met Helchteren, terwijl Beveren aan elke deelgemeente een eigen reus schonk.¹⁸

Over de jaren negentig tot nu is op dit moment weinig bekend, al doet verkennend onderzoek van recente krantenartikels vermoeden dat de reuzencultuur in deze periode een nieuwe opleving kende en nog steeds springlevend is.¹⁹ Tussen 1993 en 2010 duiken er in Antwerpen bijvoorbeeld maar liefst zes nieuwe reuzen op die blijven uitgaan op tal van gelegenheden. Ook het Oost-Vlaamse Ledeberg blijkt bijzonder bedrijvig in het maken van reuzen. Naast een reusachtige kopie van oliebollenkoning Abel werden daar ook reuzen naar het model van bekende Vlamingen als Romain de Coninck, Koen Crucke en Leo Martin geconstrueerd. In 2006 breidt Ledeberg haar reuzenbestand uit met een reus van Roger Janssens, de man die zich tot op de dag van vandaag inzet voor de Ledebergse Lichtstoet. Heel recent werden reuzen als Eddy Wally (Waasmunster, 2010), Etienne en Hugo (Wilrijk, 2010) en Schalmientje (Zwalm, 2010) geboren. Ter gelegenheid van 800 jaar Landen werden in 2011 twaalf reuzen geboren op dezelfde dag. Tien deelgemeenten en de plaatselijke brandweer

13 Daem, 'Kroniek Deel 1', 419.

14 Duwaerts, 'La renaissance des géants', 368.

15 Van der Linden, *Reuzen in Vlaanderen*, 218.

16 Limburgs Volkskundig Genootschap, *Lapjesproef voor drie zussen. 100 artikelen over volkscultuur in Limburg* (Hasselt 2004) 206.

17 Van der Linden, *Reuzen in Vlaanderen*, 84-85.

18 *Ibidem*, 252.

19 Wanneer in Mediargus de zoekterm 'nieuwe reus' wordt ingevoerd, verschijnen er 275 artikels waaruit blijkt dat er de laatste vier jaar nieuwe reuzen zijn ontstaan in onder andere Ledegem, Steendorp, Halle, Jabbeke, Dendermonde, Waasmunster, Grembergen, Roeselare, Huise, Meeuwen-Gruitrode, Meulebeke, Haasdonk, Oudegem, Beernem en Meerdonk.

en het Sint-Gertrudisinstituut maakten elk een nieuwe reus. De deelgemeente Walshoutem nam bovendien een oude traditie weer op en creëerde twee 'fagadengs' (draagpaarden). De reuzen die ontstaan, verwijzen niet noodzakelijk naar de huidige samenleving. Nog steeds zijn ze gebaseerd op een bijzonder divers amalgaam van inspiratiebronnen, zoals legenden (putheks Leyn Wecks, Heusen-Zolder, °1986), de geschiedenis (bv. commandeur van de zeventiende-eeuwse Duitse Ridderorde Hendrik Van Wassenae, Meeuwen- Gruitrode, °2005; schilder Pieter Bruegel, Wingene, °1996), een geliefde of bekende figuur uit de wijk, dorp of stad (bv. Jules Kabas, Belsele, °2000; Wannes van de Velde, Antwerpen, °2006) of al dan niet verdwenen ambachten (bv. kapper Joske Knip, Deurne, °2005; mandenmaker Wannes Laps, Zingem, °2009). Toch duikt hier en daar ook een reus op die symbool staat voor een eigentijds vraagstuk. Zo riep het Genootschap van Anneke Mossel Prins Langoustian van Labardonia in het leven in die de vluchteling in België verbeeldt. De Afrikaanse reus Cha-ChaNa van vzw Afribel (°2005, Antwerpen) fungeert dan weer als ambassadeur voor alle mensen die hopen op gastvrijheid en wil vooral de multiculturaliteit van de samenleving in de kijker zetten.

In 2005 onderschreef UNESCO het belang en de waarde van de reuzencultuur in Vlaanderen, Wallonië en Noord-Frankrijk door een aantal ommegangsreuzen en -draken te erkennen als 'meesterwerken van het orale en immateriële erfgoed'.²⁰ De lijst ging in 2008 over naar de *Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*.²¹ Hoewel de erkenning door UNESCO de zichtbaarheid van de reuzencultuur vergroot, kan toch een kritische kanttekening gemaakt worden bij het feit dat slechts een aantal reuzen in de lijst wordt opgenomen, die bovendien eeuwen oud blijken te zijn. Zoals Pietrobruno aanhaalt, creëert de lijst door het hanteren van kwaliteitscriteria ongewild een bepaalde hiërarchie, terwijl de waarde van immaterieel cultureel erfgoed in de eerste plaats bepaald wordt door de dragers van het erfgoed zelf.²² In de geest van de conventie zouden materiële aspecten eigenlijk ondergeschikt moeten zijn aan de immateriële traditie. De vraag stelt zich dan ook of het feit dat mensen die een nieuwe reus creëren en zich op die manier inschrijven in een eeuwenoude traditie, op zich al niet voldoende zou moeten zijn voor een erkenning door UNESCO. Rond de Rokken van de Reus kiest er daarom bewust voor zichtbaarheid te geven aan alle reuzen in Vlaanderen, los van criteria zoals leeftijd, productietechniek of commercialisering.

Van een statisch archief naar een dynamisch online documentatieplatform

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw verschenen enkele waardevolle publicaties waarin de reuzen van een bepaalde gemeente of regio werden opgelijst of specifieke aspecten uit de reuzencultuur werden toegelicht.²³ Die publicaties waren doorgaans het resultaat van een jarenlange zoektocht van individuen die krantenarchieven doorbladerden, radio-, kranten- en televisie-redacties aanschreven of telefoneerden naar gemeente-, cultuur- en toerismediën en feestcomités. De werken waren doorgaans beschrijvend van aard en cijfers speelden een ondergeschikte rol. Van der Linden bijvoorbeeld belichtte meer dan vijf eeuwen reuzencultuur in Vlaanderen, maar was bijzonder weigerachtig om cijfers te geven. Hij gaf ze toch, al waarschuwde hij ervoor de cijfers als 'definitief' en 'volledig' te beschouwen:

'Cijfers verstrekken immer een gevaarlijk, tijdelijk of vertekend beeld.[...] Ze zijn nochtans vereist om de fantastische sprong in de tweede helft van de twintigste eeuw te beseffen.'²⁴

20 De reuzen in kwestie zijn het Ros Beiaard van Dendermonde, de reuzen van de meiboomplanting in Brussel (Janneke en Mieke, hun kinderen Jefke en Rooske, hun ouders Bomma en Bompia en Pietje de champetter) en de ommegangsreuzen van Mechelen (Reuzin, Janneke, Mieke en Klaasken). Ook reuzen uit Aat en Bergen (Wallonië), en Kassel, Dowaaï, Pézenas en Tarascon (Frankrijk) werden via het gezamenlijke dossier erkend.

21 <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00011>.

22 S. Pietrobruno, 'Cultural Research and Intangible Heritage', *Culture Unbound* 1 (2009) 227-247: 231.

23 Voor een meer uitgebreide bibliografie zie J.P. Ducastelle en I. Dubuisson, 'Keer weer om. Zes eeuwen reuzen en ommegangen', *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 48:2 (2010) 1-40: 40.

24 Pietrobruno, *Cultural Research*, 215.

Verder in de publicatie benadrukte hij dat de studie over reuzen en reuzinnen nooit af kan zijn omdat er telkens bijkomen en verdwijnen. Bovendien worden onderdelen van reuzen vaak 'gerecycleerd' of doorverkocht aan andere gemeenten.²⁵ Daarmee raakt hij een van de kernelementen aan van het huidige denken over etnologisch onderzoek en het daarmee verwante concept van immaterieel cultureel erfgoed. In navolging van internationale ontwikkelingen heeft de volkskunde in Nederland en Vlaanderen gaandeweg steeds meer aansluiting gezocht met onder andere de antropologie en de geschiedenis van 'popular cultures' en 'mentalités'. Volkskundigen hadden voortaan meer aandacht voor de symbolische dimensies van cultuur en voor de alledaagse processen van betekenis- en zingeving. Er wordt met andere woorden steeds vaker vertrokken vanuit de contemporaine context van een bepaald verschijnsel, in plaats van het te behandelen als een relict uit lang vervlogen tijden. De volkskundige vragenlijsten en cartografische projecten werden aangevuld met meer kwalitatieve methoden als diepte-interviews, participerende observatie en mondelinge geschiedenis. In 2000 stelde het Nederlandse Meertens Instituut dan ook voor om voortaan de term etnologie te hanteren om de overgang van de klassieke volkskunde naar een eenentwintigste-eeuwse cultuurwetenschap beter te duiden.²⁶ Dekker, Roodenburg en Rooijackers verwoordden het als volgt:

'Zagen de traditionele volkskundigen de volkscultuur als een haast onveranderlijke essentie buiten de handelende mens om, in het huidige onderzoek worden talrijke begrippen (zoals volkscultuur, traditie, erfgoed, authenticiteit en identiteit) als evenzoveel symbolische constructies opgevat en wordt vanuit dit uitgangspunt de cultuur van het dagelijkse leven onderzocht.'²⁷

Naast de aandacht voor de cultuur van alledag groeide wereldwijd ook de aandacht voor het feit dat cultureel erfgoed 'leeft' en steeds in beweging is: het is een geheel van processen en praktijken, die banden hebben met het verleden, maar die steeds opnieuw worden herschapen en hernieuwd door huidige generaties.²⁸ Zoals in de inleiding geschetst, ratificeerde Vlaanderen in 2006 UNESCO's *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. In haar visienota over immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen (december 2010) verwees Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege expliciet naar de reuzencultuur in Vlaanderen: 'Immaterieel cultureel erfgoed gaat niet over een reus, maar over het dragen van reuzen, de technieken en kennis om reuzen te maken, de gebruiken die ermee gepaard gaan...'²⁹ Tot zover verschilt de aanpak van Van der Linden weinig van die vooropgesteld in de visienota, aangezien meer dan de helft van zijn boek focust op aspecten als tradities en rituelen van de reuzencultuur, de evolutie en diversiteit van het maken van reuzen en het uitgaan in ommegangen, stoeten en andere festiviteiten.³⁰ Het grote verschil zit in het door UNESCO geïntroduceerde concept van 'safeguarding' en de idee dat enkel de erfgoedgemeenschap zelf het immaterieel cultureel erfgoed dat ze wenst te behouden, moet identificeren en documenteren.³¹ De focus van het documenteren ligt daarbij niet zozeer op de reuzen zelf, maar veeleer op de mensen die de reuzencultuur in stand houden, de kennis en vaardigheden die zij bezitten, de gebruiken en gewoonten die ze in stand houden en de manier waarop al die elementen worden doorgegeven aan volgende generaties.

Binnen de geschetste context is het weinig opportuun om de methodologie van Renaat Van der Linden zonder meer over te nemen, maar moet op zoek worden gegaan naar een meer dynamische manier van documenteren waarbij

25 Pietrobono. *Cultural Research*, 232.

26 J. Walterus en M. Jacobs, *Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het actuele lokaal historisch, volks- en heemkundig landschap in Vlaanderen* (Brussel 2003) 15.

27 T. Dekkers, H. Roodenburg en G. Rooijackers (red.), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2010) 11.

28 R. Kurin, 'De Implementatie van de Conventie van Immaterieel Cultureel Erfgoed', *Volkscultuurmagazine* 3 (2008) 21.

29 Schauvliege, 'Beleid immaterieel cultureel erfgoed', 9.

30 Dekkers, Roodenburg en Rooijackers, *Volkscultuur*, 11.

31 Schauvliege, 'Beleid immaterieel cultureel erfgoed', 13.

de dragers van de reuzencultuur in de meest brede zin van het woord actief worden betrokken. De reuzentraditie is in handen van heel wat gemeenschappen en groepen die de gewoonten en gebruiken of bepaalde aspecten ervan dragen en doorgeven. De meest voor de hand liggende gemeenschappen zijn uiteraard de groepen mensen die de reuzen maken, onderhouden, naar buiten brengen en begeleiden. Maar ook de duizenden mensen die naar reuzen komen kijken, spelen een niet onbelangrijke rol. Het maatschappelijk draagvlak vergroten is dan ook een belangrijke stap in het proces van 'safeguarding', net als het uitgebreid documenteren en onderzoeken van het fenomeen. Een dergelijk documentatieproces gebeurt idealiter door zoveel mogelijk verschillende spelers, gaande van reuzenverenigingen zelf, lokale historici en heemkundigen tot professionele ondersteunende organisaties. Daarbij gaat het niet zozeer om het nastreven van volledigheid, maar meer over het creëren en versterken van een cultureel erfgoedgemeenschap rond reuzen en het verhogen van het maatschappelijk draagvlak voor de reuzencultuur. Tijdens de jaren tachtig zou een dergelijk project gigantisch veel tijd en geld gekost hebben, maar de doorbraak van web 2.0 zorgt ervoor dat het verzamelen van *multi-user generated content* geen onbereikbare utopie meer is.

Het zijn de mensen die de reuzengebruiken in stand houden die de pop werkelijk tot leven wekken.
© Volkskunde Vlaanderen

Het reuzenregister

Volkskunde Vlaanderen experimenteerde in 2008 voor het eerst met de mogelijkheden van web 2.0 in het kader van het project Hart voor Volkscafés. Om een zicht te krijgen op de omvang van het fenomeen werd het brede publiek aangespoord om volkscafés in hun buurt te registreren op een speciaal daarvoor ontworpen website.³² Dankzij de massale respons werd op korte termijn een schat aan informatie verzameld die anders jaren onderzoekwerk zou hebben gevegd. Doordat mensen uit verschillende doelgroepen actief deelnamen aan het project, voelden ze zich bovendien meer betrokken, waardoor een groter draagvlak werd gecreëerd voor de snel verdwijnende volkscafés. Het creëren van betrokkenheid is dan ook een belangrijke meerwaarde van dergelijke vormen van *crowdsourcing*.³³ Crowdsourcing kan ruwweg als volgt gedefinieerd worden: '[...] een taak die normaal door een bepaalde persoon/organisatie wordt uitgevoerd, uitbesteden aan een ongedefinieerd, doorgaans groot publiek.'³⁴ Een crowdsourcingproject kan allerlei vormen aannemen en op verschillende niveaus werken. Bovendien kunnen verschillende doelgroepen gemotiveerd worden om verschillende types bijdragen te leveren. Voortbouwend op de positieve ervaringen van het volkscaféproject kiest Volkskunde Vlaanderen er bij Rond de Rokken van de Reus opnieuw voor om het grote publiek actief te betrekken en gaat daarbij een stap verder. Om de reuzencultuur permanent op verschillende niveaus te kunnen documenteren werd een online reuzenregister ontwikkeld (<http://www.feestelijkvlaanderen.be/reuzen>). Dit register verzamelt informatie over reuzen die vandaag de dag nog uitgaan, hun geschiedenis, de groepen die ze levend houden, de publieke evenementen waar ze te zien zijn en de tradities en rituelen die met het uitgaan van de reus gepaard gaan. Hoewel het reuzenregister vertrekt vanuit specifieke reuzen, wil het toch vooral de beleving, betekenisgeving en overdracht van de reuzencultuur zichtbaar maken. Dankzij de doorbraak van web 2.0 en de ontwikkelingen op het vlak van software kan het reuzenregister van onderuit gevuld worden door reuzenverenigingen, lokale historici en heemkundigen, erfgoedcellen en volkskundigen. Vooral deze laatsten kunnen een belangrijke rol spelen in het documenteren van reuzen in de eigen streek en het sensibiliseren van reuzenverenigingen over de waarde, zowel op historisch als op sociaal vlak, van hun activiteiten.

32 <http://www.volkscafes.be>.

33 J. Oomen en L. Aroyo, 'Crowdsourcing in the Cultural Domain: Opportunities and Challenges', <http://www.cs.vu.nl/~marieke/OomenAroyoCT2011.pdf> (6 juli 2011).

34 P. Sloane, *A Guide to Open Innovation and Crowdsourcing: A Compendium of Best Practices* (Londen 2011) 15.

Hoewel het reuzenregister vertrekt vanuit specifieke reuzen, wil het toch vooral de beleving, betekenisgeving en overdracht van de reuzencultuur zichtbaar maken.

Op zich is dat geen nieuw gegeven: al decennialang werken professionelen samen met amateurhistorici en anderen. Het verschil ligt echter in de reikwijdte van online crowdsourcingprojecten. Los van tijd en ruimte kunnen duizenden vrijwilligers tegelijkertijd meebouwen aan een dynamisch documentatieplatform. Naast de traditiedragers en lokale historici, verzamelaars en heemkundigen worden ook bezoekers van reuzenoptochten aangespoord om actief bij te dragen aan het reuzenregister door foto's toe te voegen en hun ervaringen, herinneringen en verhalen rond een bepaalde reus te delen via de reageerknop.

Op die manier wordt het reuzenregister, net als de reuzen zelf, een levend platform, waar de diversiteit en dynamiek van het fenomeen blijvend onder de aandacht worden gebracht. Het reuzenregister is zo een ontmoetingsplaats voor enthousiastelingen en reuzenverenigingen. Ze kunnen er niet alleen hun eigen reus in de kijker zetten, maar ook met elkaar in contact komen, kennis uitwisselen en bepaalde aspecten van hun traditie belichten, om zo de overdracht van generatie op generatie te bevorderen.

Crowdsourcing heeft heel wat potentieel voor het identificeren, documenteren en doorgeven van immaterieel cultureel erfgoed, maar kan het werk van professionele erfgoedspelers niet vervangen. Hoewel crowdsourcing een manier is om een hele waaier aan expertise te valoriseren, bestaat het gevaar dat het uiteindelijke resultaat anekdotisch is. Een goede balans vinden tussen bottom-up en top-down benaderingen is dan ook essentieel.³⁵ Zo zal in het online reuzenregister ook plaats zijn voor de grotere lijnen en verhalen op vlak van geschiedenis, techniek, diversiteit en dergelijke meer. Ook het schetsen van een internationaal kader is daarbij cruciaal. Het register zou immers verkeerdelijk kunnen impliceren dat de reuzencultuur iets typisch Belgisch is, wat geenszins de bedoeling is. Hoewel de lijst van UNESCO vertrekt van nationale grenzen, kunnen we de reuzen bezwaarlijk een fenomeen noemen dat zich enkel voordoet in België en Frankrijk. Onderzoek van The International Circle of Friends of Giant Puppets toont immers aan dat er in meer dan honderd landen reuzen te vinden zijn die uitgaan tijdens festiviteiten. De schaal waarop dat gebeurt, is doorgaans wel kleiner.³⁶

Het reuzenregister van Volkskunde Vlaanderen heeft inmiddels een proefperiode van zes maanden achter de rug waarin werd geëxperimenteerd met vorm, inhoud en gebruiksvriendelijkheid. Talrijke aanpassingen later is het register klaar voor het grote publiek. Door de nauwe samenwerking met La Maison des Géants d'Ath, l'Association La Ronde des Géants, Reuzen in Vlaanderen vzw, Erfgoedcel Waasland en het MAS vonden heel wat mensen en reuzenverenigingen al de weg naar de website waardoor momenteel al een 300-tal reuzen online staan. Om dat aantal te doen groeien start Volkskunde Vlaanderen in het najaar van 2011 een communicatiecampagne voor Rond de Rokken van de Reus.

35 T. Kador en J. Ruffino, 'Teletubbylandscapes: Children, Archaeology and the Future of the Past', in: S. Koerner en I. Russel (red.), *Unquiet Pasts: Risk Society, Lived Cultural Heritage, Re-designing Reflexivity* (Burlington 2010) 327-442.

36 <http://www.ciag.org>

Besluit/Discussie

Onder meer dankzij het werk van gedreven volks- en heemkundigen is de rijke geschiedenis van de reuzencultuur tot de jaren tachtig van de vorige eeuw vrij goed gekend. De publicaties uit die tijd vormen dan ook een stevige basis om die cultuur verder te documenteren. Tot nu toe is echter weinig aandacht besteed aan wat reuzen vandaag nog voor mensen betekenen. Het documenteren van de reuzencultuur was bovendien meestal een werk van enkelingen die als een soort van verzamelaars van buitenaf zoveel mogelijk informatie bij elkaar trachtten te halen.

Vandaag verschilt de context waarin etnologen immaterieel cultureel erfgoed benaderen grondig van die van de jaren tachtig. Het reuzenregister is daarom geen statische inventaris van experts maar een dynamisch documentatieplatform dat zowel van onderuit (traditiedragers, bezoekers, lokale historici en heemkundigen, enthousiastelingen...) als door professionele erfgoedactoren permanent wordt gevoed. Het platform kan ingezet worden op verschillende manieren. Naast een plaats waar reuzenbeheerders expertise kunnen uitwisselen, is de reuzenwebsite ook een manier om zowel het grote publiek als de verenigingen te sensibiliseren over de waarde van dit immaterieel cultureel erfgoed. Het reuzenregister is echter nog maar het begin. Het schetst de ruimere context van de reuzencultuur in Vlaanderen en biedt een toegangspoort tot al wie daar mee bezig is. Van daaruit zal aan de hand van meer kwalitatieve onderzoeksmethoden gezocht worden naar de betekenisgeving en beleving van de reuzencultuur. Daarbij staan vragen over representatie, participatie, integratie, gemeenschapsvorming en overdracht centraal. Op die manier hoopt Volkskunde Vlaanderen bij te dragen tot een gezonde context waarin reuzen nog generaties lang de massa kunnen beroeren.

Referentielijst

- A. Duwaerts, 'La renaissance des géants à Bruxelles et en Brabant', in: *Les géants processionnels en Europe. Colloque du 20 au 22 Août 1981* (Brussel, 1983) 365-380.
- J. Oomen en L. Aroyo, 'Crowdsourcing in the Cultural Domain: Opportunities and Challenges'. <http://www.cs.vu.nl/~marieke/OomenAroyoCT2011.pdf> (6 juli 2011).
- J. Schauvliege, 'Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen – Visienota', *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed* 3 (2010) 4-29.
- J. Walterus en M. Jacobs, *Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het actuele lokaal historisch, volks- en heemkundig landschap in Vlaanderen* (Brussel 2003).
- Limburgs Volkskundig Genootschap, *Lapjesproef voor drie zussen. 100 artikelen over volkscultuur in Limburg* (Hasselt 2004).
- M. Daem, 'Kroniek van het internationaal studiekomitee voor ommegangsureuzen. Deel 1', *Oost-Vlaamse zanten*, 75:4 (2000a) 418-443.
- M. Jacobs, 'Geflankeerde middelen. Inventarissen maken van immaterieel cultureel erfgoed, waarborgen en de Unesco-conventie van 2003', *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 4:1 (2011) 55-70.
- P. Ducastelle en L. Dubuisson, 'Keer weer om. Zes eeuwen reuzen en ommegangen', *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 48:2 (2010) 1-40.
- P. Sloane, *A Guide to Open Innovation and Crowdsourcing: A Compendium of Best Practices* (Londen 2011).
- R. Kurin, 'De Implementatie van de Conventie van Immaterieel Cultureel Erfgoed', *Volkscultuurmagazine* 3 (2008) 21.
- R. Meurant, *Géants processionnels et de cortège en Europe, en Belgique, en Wallonie* (Brussel 1979).
- R. Van der Linden, *Reuzen in Vlaanderen. Volksleven van vijf eeuwen* (Aartselaar 1986).
- S. Pietrobono, 'Cultural Research and Intangible Heritage', *Culture Unbound* 1 (2009) 227-247.
- T. Kador en J. Ruffino, 'Teletubbylandscapes: Children, Archaeology and the Future of the Past', in: S. Koerner en I. Russel (red.), *Unquiet Pasts: Risk Society, Lived Cultural Heritage, Re-designing Reflexivity* (Burlington 2010) 327-442.
- www.feestelijkvlaanderen.be/reuzen

Biografie

Laure Messiaen (1979) studeerde Kunstwetenschappen aan de Universiteit Gent. Zij is coördinator van Volkskunde Vlaanderen.

Emmie Segers (1980) is licentiaat in de Taal- en Letterkunde: Germaanse Talen en is stafmedewerker bij Volkskunde Vlaanderen.

Liesbet Depauw (1980) is doctor in de Communicatiewetenschappen en stafmedewerker bij Volkskunde Vlaanderen.